

Lerbjerg – Teglovn

Næstved

NÆM 2002:120A

Næstved Museum 2003

Lerbjerg / Næstved

NÆM 2002:120A

KUAS j.nr. O. 885/02

Teglovn, Middelalder

Næstved Sogn, Tybjerg Herred, Storstrøms Amt (tidl. Præstø)

Stednr. 05.07.07

4 cm kort 1512 IV SV

Indholdsfortegnelse:

Undersøgelsens forhistorie	side 2
Topografi	side 2
Målesystem	side 2
Metodik og Forløb	side 2
Teglovnens konstruktion	side 3
Nordvest væggen	side 3
Nordøst væggen	side 4
Sydvest væggen	side 4
Gulvet	side 4
Kalklag	side 5
Brokkelag	side 5
Konklusion	side 5
Fotoliste	side 6
Tegningsliste	side 6
Liste over jordprøver	side 6
Fundliste	side 7

Udsnit af forstørret 4cm kort med teglovnens placering

Oversigtsplan i 1:500 med målepunkter

Plantegning T1

Plantegning T2

Profiltegning Pr1

Profiltegning Pr2

NÆM 2002:120A Lerbjerg / Næstved

Næstved Kommune Lokalplan B49.1-1

Næstved Sogn, Tybjerg Herred, Storstrøms Amt (tidl. Præstø); 05.07.07

Forhistorie:

Ved byggemodning af et større område til beboelse (se NÆM 2002:120) blev der under etableringen af en kloakledning påtruffet resterne af en teglovn. Museet blev varskoet om fundet og Museumsinspektør Thomas Roland stoppede anlægsarbejdet d. 5/12 2002.

Tegloven blev først opdaget da der var gravet et dybt hul gennem teglovnens gulvlag, men bagvæggen samt den sydvestlige mur var dog stadig i rimelig stand. Næstved Museum blev derfor bevilget penge til en hurtig registrering af resterne af tegloven.

Topografi:

Terrænet på lokalplanområdet skræner generelt mod syd og øst fra kote 15 til kote 7. Arealet er ret kuperet, med bakkedraget Lerbjerg i den midterste del (kote 13).

Lokalplanområdet ligger ned til Kanalen, som på dette stykke er udgravet i Susåens gamle løb. Tegloven lå i skræntområdet langs Kanalen (mellem kote 5 og 4,5), og har formentlig ikke ligget mere end 20-30 meter fra Susåen. Ovnens lå gravet ind i let skrånende terræn, der faldt i sydøstlig retning ned mod åen.

Målesystem:

Ovnens sider var kun bevaret i kanten af en større nedgravning, så målesystemet måtte udlægges henover hullet.

En hovedlinie blev udlagt efter teglovnens orientering, med x-aksen voksende mod sydøst og y-aksen voksende mod nordøst. Linien lå mellem punkterne 0/0 og 10/0. Ud fra hovedlinien blev der opsat punkter ved hjælp af et lod forskellige steder på teglovnens gulv (se T1).

Som fikspunkt anvendtes et nærliggende kloakdæksel, som lå i kote 4,26 m. Alle nivellementer er opgivet i cm over (+) eller under (-) dækslet.

Målesystemet blev indmålt i System 34 af Landinspektør Sammenslutningen, Riddergade 7, 4700 Næstved. Ud fra denne indmåling blev tegloven placeret på Oversigtsplanen.

Forløb og Metode:

Deltagere i udgravningen var Stud.Mag. Jonas Christensen og Stud.Mag. Lehne Mailund Christensen.

Daglig leder var Stud.Mag. Jonas Christensen.

Ansvarlig leder var Museumsinspektør Thomas Roland.

Undersøgelsen blev bevilget af Næstved Kommune.

Undersøgelsen begyndte d. 09.12.2002 og afsluttedes d. 13.12.2002.

Ved udgravningens start kunne det konstateres at teglovnens gulv og nordøstlige side var blevet ødelagt af gravemaskinen under anlæggelsen af den nye kloak, mens bagvæggen var delvist beskadiget. Der hvor gravemaskinen ikke havde fjernet jorden var teglovnens gulv og mure stadig dækket af et opfyldslag med brokker. Hele den forreste del af ovnen var allerede fjernet ved den tidligere nedgravning af en kloak langs Kanalen.

Først blev gulv og mure afrenset med ske og skovl. Bagvæggen (mod nordvest), gulvet og resterne af Nordøst muren blev totalt afrenset, mens Sydvest muren stadig var dækket af brokker (T1).

Med gravemaskine blev der taget jord af til bagvæggens øverste regulære skifte, og fladen blev afrenset (T2).

Teglovnens blev tegnet i fladen i 1:20 (T1 og T2), Bagvæggen og Sydvest siden blev tegnet i profil i 1:20 (Pr1 og Pr2).

Der blev taget nivellementer på gulvet, på kampestenene i Nordøstmuren og på toppen af Bagvæggen samt fladen bagved.

Teglovnens blev fotograferet af Fotograf Jens Olsen i Dias og Sort/Hvid (Fotoliste, Film 2002:12:01), men der blev også taget billeder af forskellige detaljer undervejs (se Fotoliste).

Der blev udtaget jordprøver fra lag i Bagvæggen og Sydvest profilet (se Liste over Jordprøver).

Til slut blev der gravet gennem brokkelaget mod sydvest, for at finde Sydvest væggen og dermed fastslå Teglovnens bredde. Skalmuren mod Sydvest blev kun dokumenteret i fladen på T1, men profilet blev fotograferet.

Det midterste af Bagvæggen blev revet ned, for at fastslå om murens lag var forbundet, samt om der var spor efter brænding indenunder den yderste skalmur. Udstrækningen af gulvet blev indmålt og stiplede på T1, mens de indre skalmure blev fotograferet.

Der blev ikke gjort nogle fund i Teglovnens, men der blev hjemtaget nogle hele munkesten (hvoraf de fleste havde aftryk efter dyrepoter - bl.a. rådyr og kat), samt en del fragmenter (se Fundliste).

Undersøgelsen blev besværet af at ovnen var beskadiget i flere omgange. For ikke at forsinke anlæggelsen af kloakken mere end nødvendigt, måtte undersøgelsen gennemføres i hårdt vintervejr (ned til -9 grader), hvilket generelt forsinkede arbejdsprocessen.

Teglovnens Konstruktion:

Nordvest væggen:

Bagvæggen var bevaret i 110 cm højde, svarende til 11 skifter. Midt på væggen havde gravemaskinen beskadiget et større parti, så munkestenene var skrabet af ind til 4. Skal (dvs. det fjerde lag af munkesten).

Den yderste skal i bagvæggen var sat i tillempet munkeskifte, men der forekom uregelmæssigheder såsom 3 løbere eller 2 bindere ved siden af hinanden. Munkestenenes yderside var klart ildpåvirket, og der kunne ses tre større diffuse sortsvedne partier - svarende til tre fyringskanaler. Mellem stenene var rødbrændt lermørtel.

Den 2. skal bestod mest af kopper eller halve munkesten. Der var ingen spor af sekundær brænding på stenene, som var sat med lermørtel (ubrændt). Der var kun enkelte sten som forbinder 2. skal med 3. skal.

Også 3. og 4. skal bestod fortrinsvis af kopper, halve sten og brokker, og de to skaller kan ikke klart adskilles. Der kunne anes svage spor efter sekundær brænding på 3. skal, men lermørtlen var ikke rødbrændt. Ved nedrivningen viste det sig at der også indgik store kampesten i bunden af 3. og 4. skal.

Bag de fire skaller var et lerlag med murbrokker og klumper af brændt ler (Lag H, T2). Enten er væggen gravet ind i et opfyldslag, eller også er der fyldt brokker ned bag væggen for at støtte den, men bagvæggen er under alle omstændigheder ikke muret op mod skræntens uberørte undergrund.

Nordvest væggen var flere steder ødelagt af op til 3 cm tykke rødder, som havde gennembrudt muren og ødelagt munkestenene. På Pr1 er to store ødelagte partier markeret med brokker.

Nordøst væggen:

Denne side var kraftigt beskadiget af kloakarbejdet, og var kun bevaret i en højde af ca. 0,5 m over gulvniveauet og til ca. 3 m sydvest for bagvæggen. Væggen bestod af en række kampesten, som var sat i hårdt kompakt ler. I hjørnet op mod bagvæggen var nordøst væggen dog bevaret i en højde svarende til bagvæggen, således at der kunne iagttages 3 kampesten oven på hinanden. Kampestenene var 20 - 60 cm store, de mindre sten sat mellem de store. Nederst var kampestenene sat i undergrundsler.

Leret mellem kampestenene var gråt nederst, men mere rødbrunt øverst.

Nordøstvæggen var bygget op mod bagvæggen, men ikke forbundet med den. Gulvet gik op til, men ikke ind under kampestenene. Bunden af kampestenene var lavere end gulvets overflade. Det kunne ikke afgøres om gulvet var lagt helt op til kampestenene, eller om kampestenene var lagt helt op til gulvet.

Sydvest væggen:

Den sydvestlige side af oven var ikke berørt af det igangværende gravearbejde, men var tidligere ødelagt ved kloakgravning. På Profiltegning 2 kan man se grænsen mellem brokkelaget i ovenen og den moderne nedgravning - og dermed hvor meget af Sydvest væggen der er bevaret.

Den sidste dag blev der gravet gennem brokkelaget og det kunne konstateres, at der i hvert fald var 1 regelmæssig skal (profilet er kun foto dokumenteret). Der blev også gravet ned ovenfra (se T2), men der kunne kun findes brokker bag ydermuren. På T2 kan den øverste sten i Sydvest væggen ses i fladen.

I profil lignede muren bagvæggen og er formentlig sat i samme skifte. Det kunne ikke entydigt afgøres om Sydvest væggen er i forbandt med bagvæggen, men det så ud som om den blot var muret op til bagvæggen.

Gulvet:

Gulvet bestod af munkesten lagt på den flade side og orienteret vinkelret på enten sider eller bagvæg. Der var ikke umiddelbart noget system i orienteringen.

Under gulvet var et lag af sortbrunt sand og derunder et lag af mørkt rødt sand (se Pr2). Disse lag lå ovenpå undergrundsler og er tilført som underlag til gulvet, farvningen af sandet skyldes

formentlig varmepåvirkning fra teglbrændingen.

Gulvet fortsatte under bagvæggen (se T1, hvor de sten som kom frem ved nedbrydning er stiplede på), men ikke under Nordøst væggen.

Kalklag:

I det vestlige hjørne af ovnen kunne der iagttages et kalklag (stiplet på T1). Laget lå ovenpå gulvstenene og pletvis også på Nordvest muren. Kalklaget var 1-2 cm tykt, og bestod af hvidligt, løst kalk indeholdende enkelte snegleskaller.

Brokkelag:

Det meste af fyldet i teglovnen var gravet væk af gravemaskinen, men der var bevaret et lag af brokker i den sydvestlige del af ovnen (Lag C, Pr2). Samme lag af rødbrunt ler blev fjernet ved afrensning andre steder i ovnen, og har sandsynligvis fyldt hele ovnen. Da der forekom en del hele sten kan laget bl.a. være resterne af det øverste af murene, som er styrtet sammen.

Konklusion:

Teglovnen har indvendigt været 4,7 meter bred. Den var delvist bevaret i ca. 3 meters længde, men den oprindelige længde kan ikke fastslås, da hele den forreste del var ødelagt. Sortsvedning på bagvæggen viste at der havde været 3 indføringskanaler. Murene var bevaret op til 1,1 meter, men højden kan ikke fastslås.

Munkestenene fundet i ovnen - både i brokkelaget og som del af muren - havde samme størrelse: 26-27 cm * 13 cm * 9 cm.

1 sten var dog bredere (15 cm, gulvlag T1) og 2 sten var kortere (18 cm, bagvæg Pr1).

De stratigrafiske iagttagelser gør det klart, at der først blev lavet en udjævning af skrænten, måske i et område med ældre opfyldslag. Derefter blev et sandlag påført som fundament, og et gulv af munkesten lagt ovenpå. Herefter opførtes bagvæggen, inderst af kampesten og brokker, men yderst med regelmæssige skifter. Sidemurene blev bygget op mod bagvæggen. Den Nordøstlige væg i kampesten, mens den Sydvestlige væg havde en mur af regelmæssige skifter yderst. Det kan ikke udelukkes at Nordøst væggen også har været beklædt med munkesten, eller at der er kampesten i Sydvest væggen.

Der er ikke direkte tegn på flere faser i ovnen. Måske kan 3. og 4. skal repræsentere den første bagvæg, hvorpå 1. og 2. skal senere er bygget udenpå, men lermørtlen mellem stenene i de inderste skaller så ikke ud til at være brændt. Ligeledes var der ikke tegn på ældre lag under gulvet.

Der blev ikke gjort nogle fund i teglovnen, så den kan ikke dateres. Teglstenenes størrelse gør det dog sandsynligt at der er tale om en ovn fra Middelalderen eller perioden umiddelbart efter.

I 1935 blev der udgravet 2 teglovne på den anden side af Lerbjerg, i forbindelse med opførelsen af Ny Maglemølle Papirfabrik. Ingen af de hidtil 3 teglovne der er fremkommet på Lerbjerg har dog nøjagtig samme konstruktion.

Ovnene er formentligt placeret på Lerbjerg for at udnytte forekomsten af moræneler, samtidig

med at Susåen gjorde det muligt at sejle de færdige sten ind til Næstved by.

Fotoliste:

Udgravnings kameraer:

Dias	Sort/hvid	Motiv
1-2	-1, 0, 1	Nordøst muren set fra Sydvest. Overgangen mellem gulv og væg.
3-4	2-3	Sydvest muren gravet fri i hjørnet mod Bagvæggen. Set fra nordøst.
5-6	4-5	Bagvæggens 3. skal, midt på muren ud for punkt 2,2/0. Viser teglstenenes brænding, set fra sydøst.
7-8	6-10	Bagvæggens 4. skal, midt på muren ud for punkt 2,2/0. Set fra sydøst.
	11-12	Nærbillede af gulv og bagvæggens 3. og 4. skal. Midt på muren ud for punkt 2,2/0, set fra sydøst.

Sort/hvid film 2002:12:01 (v. Jens Olsen):

Billede:	Motiv:
2, 4	Bagvæggen set fra sydøst.
5, 7	Gulv og bagvæg set fra øst.
9, 10	Toppen af bagvæggen (T2) set fra nord.
12, 13	Nordøst væggen set fra sydvest.

Tegningsliste:

T1:	Gulvet, samt kampesten i Nordøst væggen. 1:20.
T2:	Toppen af bagvæggen, samt fladen mod nordvest. 1:20.
Pr1:	Bagvæggen i profil. 1:20.
Pr2:	Sydvest siden (nedgravning samt brokkelag). 1:20

Nul linien på begge profiltegn. er i -25 cm (dvs. 25 cm under dækslet).

Liste over Jordprøver:

Jordprøve 1:	Kalk fra kalklaget i ovnsens vestlige hjørne.
Jordprøve 2:	Lermørtel fra 2. skal. Fra midt på bagvæggen.
Jordprøve 3:	Sort lag under gulvet (Lag D på Pr2). Ud for midt på Sydvest væggen.
Jordprøve 4:	Rødt lag under gulvet (Lag E på Pr2). Ud for midt på Sydvest væggen.
Jordprøve 5:	Ubrændt lermørtel fra 3. skal. Fra midt på bagvæggen.

Fundliste:

Følgende sten blev hjemtaget til museet, de fleste fremkom i brokkelaget.

3 hele munkesten.

1 hel munkesten med aftryk af en kattepote ?

1 hel munkesten, sintret på den ene smal-side.

½ munkesten sintret på alle sider, samt fodspor fra en kat ?

½ munkesten med kattespor ?

½ munkesten med fodspor af en hjort samt rester af mørtel

½ munkesten med flere fingerindtryk på den brede side.

½ munkesten med fingerindtryk på kanten.

½ munkesten, sintret på alle sider

1/4 munkesten, sintret.

1/8 Sten med kattespor.

2 ender fra nonner.

6 fragmenter af tagsten.